



*Referens: SPR s 26/2020 Gränshinder COVID-19*

**Ärende: Det samiska parlamentariska rådets uttalande om begränsningar av gränsövergång på grund av coronavirussituationen samt dess inverkan på den samiska gemenskapen**

**Styrelsen i det samiska parlamentariska rådet har diskuterat verkningarna av coronaviruspandemin och de stängda gränserna på den samiska gemenskapen och uttalar följande**

Coronaviruspandemin påverkar den samiska gemenskapen på ett aldrig tidigare skådat sätt. På grund av pandemin har gränstrafiken begränsats vid ländernas yttre gränser under våren och sommaren år 2020. Samerna är ett urfolk som bor inom ett område som sträcker sig över fyra länder: Finland, Norge, Sverige och Ryssland. Begränsningarna som rör gränstrafiken har på ett betydande sätt inverkat på den samiska gemenskapen.

Ländernas skyldigheter mot samerna understryks speciellt i en undantagssituation. Detta gäller samernas rätt till hälsa och liv, bedömning av begränsningarnas effekter och minskning av skador, information och rådgivning på samiska samt beredskap inför kommande pandemisationer ur samesamhällets synvinkel.

Samerna som ett eget folk och urfolk både ur ett nationellt och ett gränsöverskridande perspektiv har självbestämmanderätt och rätt att leva som ett samiskt folk även i en undantagssituation. Självbestämmanderätten och rätten att delta i beslutsfattande i frågor som gäller en själv bör inte försvagas i undantagssituation eller därefter.

Enligt artikel 36 i FN:s deklaration om urfolkens rättigheter urfolk som delar internationella gränser har rätt att upprätthålla och utveckla gränsöverskridande samarbete och relationer, inklusive andlig, bildande, politisk, ekonomisk och social verksamhet. Länderna ska i samråd med urfolken genomföra åtgärder som underlättar användningen av denna rätt och säkerställa att den förverkligas även i undantagsförhållanden.

Samerna som ett urfolk behöver en beredskapsplan för pandemin, vars syfte är att begränsa skadorna som pandemin orsakar för människans hälsa och för samesamfundet samt säkra kontinuiteten i samesamhällets funktioner så bra som möjligt.

**Ländernas skyldigheter mot samerna understryks speciellt i en undantagssituation**

1. Samerna har rätt till hälsa och liv. Länderna har skyldighet att skydda samesamfunden mot risker som orsakas av coronaviruset. Speciellt samiska äldre människor som hör till riskgruppen för coronavirus har betydelsefull kunskap om samisk tradition som de förmedlar vidare, och beskyddet av dem är viktigt. I en undantagssituation ska man också säkerställa speciellt att samernas språkliga rättigheter i social- och hälsovården inte försvagas.
2. Samerna som ett folk har rätt till självbestämmande och det är viktigt att dessa rättigheter uppfylls i undantagssituationen och därefter. Med stöd av självbestämmanderätten har samerna som ett folk rätt att besluta om sina politiska förhållanden, att främja sin egen ekonomiska, samhälleliga och kulturella utveckling samt att bestämma om sina egna naturtillgångar och förekomster av dessa, och man ska inte under några omständigheter ta ifrån dem deras rätt till de naturtillgångar som är en grundförutsättning för deras existens. Länderna har skyldighet att i förväg inhämta samernas fria samtycke som grundas på kunskap i frågor som har betydelse för den samiska kulturen, de samiska näringarna eller för grundförutsättningarna för det samiska samhällslivet. Sametinget bör således delta i utarbetandet av nationella beredskapsplaner för pandemin.
3. För att säkerställa att information når samerna i undantagsförhållanden ska meddelanden ges på de samiska språken. Speciell uppmärksamhet ska fästas i kommunikation och information i en undantagssituation, så att samerna får korrekt information, kan förbereda sig inför situationen och därmed påverka spridningen av viruset. Informationen på samiska från myndigheternas sida angående coronaviruset har varit otillräcklig både till omfattning och tidpunkt i coronavirussituationen. Otillräcklig information på modersmålet orsakar en allvarlig risk för hälsan, eftersom personen kan sprida viruset mot sin vilja. Informationen måste också beakta att en del av den samiskspråkiga befolkningen inte är läskunnig i sitt modersmål på grund av samiskans situation i samesamhället. Informationen bör nå även de samiskspråkiga personerna som inte läser samiska. För många myndigheters del har det under coronaepidemin blivit klart att myndigheterna inte har någon plan för information på samiska, vars betydelse understryks ännu mer i krissituationer.

**Begränsningarna som rör gränsövergång mellan länderna har på ett betydande sätt inverkat på den samiska gemenskapen**

4. Begränsningarna som rör gränsövergång mellan länderna har på ett betydande sätt inverkat på den samiska gemenskapen. Det finns behov av att göra en helhetsbedömning av de stängda gränsernas verkningar för samerna. Begränsningarna har inverkat på samernas familje- och samfundsforhållanden, bl.a. på grund av inskränkningar i rörelsefrihet och avbokade kulturevenemang. Begränsningar i socialt umgänge medför att speciellt personer som hör till riskgruppen är utsatta för ensamhet och andra riskfaktorer för hälsan.

5. Begränsningarna har också inverkat på samiska näringsgrenar, såsom renskötsel och duodji (hantverk) och utövandet av dem. Verkningarna är betydande även inom handeln, servicebranscherna, kultursektorn och sameturismen. Rörelsefrihet är en betydande faktor med tanke på förutsättningarna för att utöva samiska näringsgrenar och lönsamheten för dem.
6. Tillgången på gränsöverskridande tjänster på samiska och på rörlig arbetskraft har hindrats på grund av begränsningarna som gäller gränsövergång. En utmaning för användning av gränsöverskridande social- och hälsovårdstjänster i en krissituation är bristen på en beredskapsplan och avtal för beredskap. Detta påverkar tillgången på gränsöverskridande tjänster på samiska. Begränsningarna för gränsövergång har inom social- och hälsovårdssektorn inverkat bl.a. på arbetskraftens rörlighet och på arbete över gränsen. Detta kan ha en lokal inverkan på tillgången på social- och hälsovårdstjänster på samiska på grund av brister i samiskspråkig arbetskraft. Gränsöverskridande småbarnspedagogik, undervisning och utbildning på samiska har mött utmaningar och tillgången på tjänster har till och med upphört tillfälligt på grund av undantagssituationen och begränsningarna i gränsövergång. Man bör bedöma hur besluten inverkar på barn, unga och familjer.
7. Pandemin och de stängda gränserna har inverkat på såväl samarbetet mellan samer över gränserna som det globala samarbetet mellan urfolk. Ett urfolk som delar internationella gränser har rätt att upprätthålla och utveckla relationer och samarbete över gränserna. Urfolk har också i enlighet med samma princip rätt att upprätthålla och utveckla relationer och samarbete med andra urfolk över gränserna på en global nivå. Globalt samarbete med andra urfolk och deltagande i en global folkrörelse för urfolk är en viktig del av erkännandet och förverkligandet av samernas rättigheter på en internationell nivå. Coronaviruspandemin har försvårat det globala samarbetet mellan urfolken samt urfolkens möjlighet att delta i internationella processer. Det är viktigt att säkerställa det globala samarbetet under pandemier, men samtidigt ska man säkerställa att det globala samarbetet inte utsätter urfolken för smitta, när de redan befinner sig i en sårbar ställning.

### **Beredskap för framtiden**

8. Samerna som ett urfolk behöver en beredskapsplan för pandemin, vars syfte är att begränsa skadorna som pandemin orsakar för människans hälsa och för samesamfundet. Länderna bör beakta samernas självbestämmanderätt och att sameområdet sträcker sig över fyra länder när de genomför åtgärder på grund av pandemin. Syftet med beredskapsplanen är att leda beredskapen för pandemin på alla nivåer i förvaltningen så att man säkerställer att samernas rättigheter som urfolk förverkligas och att samesamhällets funktioner fortsätter så bra som möjligt. Under pandemin ska man beakta samernas rätt att upprätthålla och utveckla relationer över gränserna, utöva sina traditionella näringar och få tjänster över gränserna så att undantagsförhållandena försvårar dessa så lite som möjligt.
9. Även när nationella beredskapsplaner utarbetas gäller det att beakta att de samiska områdena är belägna på fyra staters territorium. Staterna bör samordna utarbetandet och genomförandet

av beredskapsplaner som omfattar samiska områden så att begränsningar till följd av undantagstillstånd så lite som möjligt försvårar samernas gränsöverskridande samhällsliv. Om inte de nationella beredskapsplanerna harmoniseras med beaktande av att samerna bor på fyra staters territorium, kan upp till fyra olika beredskapsplaner med mycket varierande begränsningar bli tillämpliga på de samiska områdena. Detta försvårar avsevärt samernas gränsöverskridande samarbete.

10. Länderna ska vidare skydda den samiska befolkningen som bor i området mot spridningen av coronaviruset speciellt när begränsningarna som rör rörelsefrihet tas bort samt vid ökad turism på grund av detta i områden där samerna bor. Ländernas interna anvisningar för resor ska fästa uppmärksamhet vid att urfolkets rätt till hälsa och liv säkras, eftersom situationen för spridningen av smittan varierar i områden i de olika länderna. Gränsöverskridande rörelse mellan länderna där samerna bor, upprätthållande av relationer mellan samfund eller förutsättningar för traditionell näringsverksamhet ska inte riskeras på grund av risken som turismen medför, såvida det inte grundas på en regional spridningssituation av sjukdomen.